

Γυναίκα και Έγκλημα

Η αντιμετώπιση της γυναίκας από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης

της Βάσως Αρτινοπούλου
Κοινωνιολόγου - Εγκληματολόγου

Σ' αυτό το μεγάλο για τη γυναικεία εγκληματικότητα κεφάλαιο, θα μπορούσαμε να κάνουμε τη βασική διάκριση: η γυναίκα ως δράστης εγκλημάτων και η γυναίκα ως θύμα εγκλημάτων. Επειδή όμως θα εξετάσουμε παρακάτω, μερικές από τις σπουδαιότερες μορφές θυματοποίησης των γυναικών, εδώ θ' αρκεσθούμε στην ενδεικτική —και βέβαια όχι εξαντλητική— παρουσίαση των πρακτικών που υιοθετούν οι φορείς άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, όταν αντιμετωπίζουν τη γυναίκα - δράστη.

Οι απόψεις, που κατά διάφορα χρονικά διαστήματα επικράτησαν, σχετικά με την μεταχείριση της γυναίκας από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, αντικατόπτριζαν τις ευρύτερες απόψεις και θεωρίες για τους παράγοντες και τη φαινομενολογία της γυναικείας εγκληματικότητας. Σύμφωνα μ' αυτή την υπόθεση, οι απόψεις για την ευμενέστερη ή επιεικέστερη μεταχείριση της γυναίκας - δράστη, συγκριτικά πάντα με τον άνδρα - δράστη, από τα όργανα του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, στηρίζονται στη θεωρία του Ροίλακ περί της προστατευτικής φύσης και ιπποτισμού των ανδρών και αντίστοιχα περί «ευαίσθητης φύσης» των γυναικών¹.

Αντίθετα, οι απόψεις για την δυσμενέστερη και αυστηρότερη μεταχείριση των γυναικών, έχουν το έρεισμά τους στην υιοθέτηση συγκεκριμένων ρόλων και προτύπων από την πλευρά της γυναίκας, η παρέκκλιση από τα οποία επισύρει την αυστηρότερη αντιμετώπιση στα πλαίσια του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης².

Στο ενδιάμεσο αυτών των απόψεων, βρίσκονται εκείνες που υποστηρίζουν, ότι το φύλο αποτελεί μια ανεξάρτητη μεταβλητή, έναν παράγοντα ουδέτερο στην αντιμετώ-

πιση και τη μεταχείριση των δραστών εγκλημάτων³.

Θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να οριοθετήσουμε το πρόβλημα και να δούμε τις πρακτικές και τις στρατηγικές αντιμετώπισης της γυναίκας - δράστη, στις διάφορες φάσεις του «φιλτραρίσματος» της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και περισσότερο συγκεκριμένα στα πλαίσια της αστυνομίας, του δικαστηρίου και του σωφρονιστικού συστήματος.

Αστυνομία: Ο ρόλος της αστυνομίας είναι καθοριστικός στη διαμόρφωση της ποσοτικής και ποιοτικής φαινομενολογίας της εγκληματικότητας. Αποτελεί το πρώτο στάδιο του «φίλτρου» του ποινικού συστήματος. Η επισήμανση και η παραπομπή των εγκληματιών εξαρτάται από τις πρακτικές, τις μεθόδους, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα των αστυνομικών οργάνων⁴. Γενικά, η αστυνομία εξετάζει το είδος του αδικήματος και τη συμπεριφορά του δράστη. Οι περισσότερες εγκληματολογικές έρευνες δείχνουν ότι το φύλο καθαυτό δεν αποτελεί παράγοντα διαφορετικής μεταχείρισης και αντιμετώπισης⁵. Υπάρχουν όμως μερικές κατηγορίες γυναικών που υφίστανται όχι μόνο αυστηρότερη μεταχείριση αλλά τις περισσότερες φορές κακομεταχείριση. Τέτοιες κατηγορίες είναι συνήθως οι πόρνες, θύματα σεξουαλικών εγκλημάτων —όπου επικρατεί η αρχή της «ενοχοποίησης του θύματος»— και γενικά όταν η συμπεριφορά της γυναίκας που έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα αποκλίνει σε μεγάλο βαθμό από τα παραδοσιακά στερεότυπα των καθορισμένων ρόλων της στην κοινωνία. Παρατηρούμε επομένως ότι ο παράγοντας «συμπεριφορά του δράστη» υπόκειται σε διαφορετική αξιολόγηση. Το φύλο και η κοινωνικά προδιαγεγραμμένη συμπεριφορά της γυναίκας και του άνδρα επισύρουν διπλά κριτήρια αξιολόγησης. Το

στερεότυπο της γυναίκας ως τρυφερής συζύγου και μητέρας αντιφάσκει με την εικόνα της γυναίκας - δράστη, επιφέροντας κάποτε αυστηρότερη μεταχείριση από τα όργανα άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Δικαστήριο — Επιβολή ποινής: Και σ' αυτή τη φάση της ποινικής διαδικασίας, οι έρευνες διεθνώς δείχνουν ότι εφαρμόζονται διπλά κριτήρια αξιολόγησης για τον άνδρα και τη γυναίκα δράστη σε ότι αφορά την απονομή και την επιμέτρηση της ποινής. Συγκεκριμένα, ενώ για τον άνδρα-δράστη, οι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη είναι κυρίως η σοβαρότητα του αδικήματος καθώς και η πιθανότητα υποτροπής (ή αν είναι ήδη υπότροπος), για τη γυναίκα συνυπολογίζεται η οικογενειακή της κατάσταση (αν είναι έγγαμη ή όχι, ο αριθμός και η ηλικία των παιδιών κ.α.), η επαγγελματική της απασχόληση (αν εργάζεται και το είδος της εργασίας που ασκεί), οι κοινωνικές και επαγγελματικές της συναναστροφές, οι καταστάσεις κάτω από τις οποίες διεπράχθη το έγκλημα και γενικότερα εξετάζεται τόσο ο βαθμός συμμόρφωσης της προς τα κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς όσο και η ηθική της υπόσταση⁶.

Ένα άλλο σημείο που θα πρέπει να τονίσουμε, αφορά τις αυξημένες πιθανότητες που έχει η γυναίκα - δράστης να υποβληθεί σε ιατρικές και ψυχιατρικές εξετάσεις, για να διαπιστωθεί η κατάσταση της ψυχικής υγείας. Σε έρευνα του Edwards το 1984⁷, διαπιστώθηκε ότι το 18% των ανδρών δραστών υποβλήθηκαν σε ψυχιατρικές εξετάσεις, έναντι του 32% των γυναικών εγκληματιών. Τα αποτελέσματα αυτών των ψυχιατρικών test στα οποία υποβάλλονται οι γυναίκες, στην πλειοψηφία τους είναι αρνητικά και δεν υποβοηθούν στη διαμόρφωση ενός ψυχιατρικού, εξηγηματικού

της γυναικείας εγκληματικότητας, μοντέλου. Η πρακτική αυτή φανερώνει μάλλον τις πολύ συγκεκριμένες στάσεις (attitudes) των οργάνων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και αντανάκλα περισσότερο το ασυμβίβαστο και την ανακολουθία μεταξύ της γυναίκας - δράστη και του κοινωνικού στερεότυπου των παραδοσιακών κοινωνικών ρόλων της γυναίκας, παρά ανταποκρίνεται στην εκάστοτε διαμορφωμένη πραγματικότητα.

Ποινικός σωφρονισμός: Είναι εύλογο ότι οποιεσδήποτε γενικεύσεις για τη μεταχείριση των γυναικών κρατουμένων, εμπειριέχουν τον κίνδυνο της ανακρίβειας και της παρερμηνείας. Η σωφρονιστική μεταχείριση των γυναικών συσχετίζεται άμεσα με πολλούς παράγοντες, οι οποίοι ποικίλλουν τόσο από χώρα σε χώρα, όσο και διαχρονικά. Έτσι, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη το ισχύον εκάστοτε σωφρονιστικό σύστημα (κοινωνιακό, απονομωτικό, μεικτό), το είδος του σωφρονιστικού καταστήματος (ανοικτό ή κλειστό) και τις συνθήκες διαβίωσης που εκφράζουν την ιδεολογία του σκοπού της ποινής, προσδιορίζοντας τα συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια στα οποία αναφερόμαστε.

Ωστόσο, η διεθνής εμπειρική προσέγγιση του θέματος δείχνει ότι στις γυναικείες φυλακές επικρατούν ευμενέστεροι όροι διαβίωσης σε σχέση με τις ανδρικές. Το ιδεώδες και ο σκοπός της ποινής, είναι η επανακοινωνικοποίηση. Η έμφαση στη διαβίωση των εγκλειστών γυναικών, δίνεται στην ενστάλλαξη της ιδέας του νοικοκυριού και στην υιοθέτηση του προτύπου της καλής συζύγου. Αυτό αποδεικνύεται από τα προγράμματα εκπαίδευσης των γυναικών φυλακών, που επικεντρώνονται κυρίως στους παραδοσιακούς ρόλους της γυναίκας (ράψιμο, κέντημα, χειροτεχνήματα κ.λπ.). Εύκολα διαπιστώνει κανείς, ότι παρόμοια προγράμματα εκπαίδευσης κάθε άλλο παρά ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες εργασίας και εξασφαλίζουν μια στοιχειώδη επαγγελματική αποκατάσταση, από τη στιγμή της αποφυλάκισης και έπειτα.

Προβλήματα των εγκλειστών γυναικών: Το στερητικό της ελευθερίας περιβάλλον δημιουργεί εξ ορισμού πολύ σοβαρά προβλήματα, που απειλούν τόσο τη σωματική όσο και την ψυχική υγεία των εγκλειστών. «Η μη ικανοποίηση βασικών αναγκών και υπηρεσιών, η ίδια η έλλειψη της ελευθερίας και το στερητικό περιβάλλον, η έλλειψη ετεροσεξουαλικών σχέσεων, της αυτονομίας και του αισθήματος ασφάλειας»⁸, αποτελούν τις πιο χαρακτηριστικές στέρσεις στους κόλπους της φυλακής και συντελούν στην ψυχική ένταση του κατάδικου. Τα συμπτώματα του «ιδρυματισμού» (σύμφωνα με την ορολογία του

Goffman), παρατηρούνται σε μεγαλύτερο βαθμό στις γυναίκες, που είναι περισσότερο ευαίσθητες στο ιδρυματικό περιβάλλον, σε σχέση με τους άνδρες. Υπάρχουν βίαιοι και μη βίαιοι τρόποι αντίδρασης στο στερητικό πλαίσιο της φυλακής. Οι γυναίκες —σύμφωνα με τη γνώμη μιας μερίδας επιστημόνων— φαίνεται να επιλέγουν την μη βίαιη απάντηση, με αποτέλεσμα να εκδηλώνουν ένα αυξημένο ποσοστό ψυχοπαθολογικών προβλημάτων. Υπάρχει βέβαια και η αντίθετη άποψη, που χαρακτηρίζει την αντίδραση των γυναικών ως περισσότερο βίαιη από εκείνη των ανδρών. Όμως, πέρα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν άνδρες και γυναίκες κρατούμενοι, ειδικά για τις γυναίκες υπάρχουν επιπρόσθετα ζωτικής σημασίας προβλήματα. Αυτά, πολύ συνοπτικά, αφορούν τις σχέσεις επικοινωνίας με άτομα του οικογενειακού της περιβάλλοντος και κυρίως με τα παιδιά της. Σ' αυτό το σημείο, θα πρέπει να επισημάνουμε και το πρόβλημα του αποχωρισμού του/των νηπίων από την έγκλειστη μητέρα και τις σχέσεις μεταξύ τους (π.χ. η υπόθεση της Βογιατζή). Σε άλλες χώρες, μέσα στις γυναικείες φυλακές υπάρχουν ειδικά διαμορφωμένοι χώροι για τη συμβίωση —ως ένα καθορισμένο χρονικό διάστημα— μητέρας και παιδιού. Οι απόψεις για την ωφελιμότητα και τη σκοπιμότητα μιας τέτοιας συμβίωσης καθώς και του τρόπου ανατροφής του παιδιού σ' ένα περιβάλλον όπως είναι η φυλακή, διχάζονται. Η συνεκτίμηση και αξιολόγηση πολλών παραγόντων (χρόνος εγκλεισμού, ποιότητα σχέσεων μητέρας και παιδιού κ.α.) και οι ιδιαίτερες της κατάστασης όπως κάθε φορά διαμορφώνεται, αποκλείουν την εφαρμογή αξιωμάτων και γενικεύσεων, του τύπου αν είναι ωφέλιμη ή όχι για το παιδί η συμβίωση με την έγκλειστη μητέρα.

Οι ανάγκες και τα προβλήματα των εγκλειστών γυναικών συνδέονται με τα αιτήματά τους για την εφαρμογή προγραμμάτων (υπο)στήριξης, σχετικά με την επιμόρφωση και εκπαίδευση, τη συμβουλευτική σε θέματα ενδοοικογενειακών σχέσεων, για τη συχνότητα των επισκεπτηρίων και των επαφών με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, για τις πιθανές εναλλακτικές λύσεις υποκατάστασης της φυλακισμένης μητέρας, για τις άδειες εξόδου και τέλος για την ποιότητα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

«Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ο εγκλεισμός των γυναικών επιτείνει την εξάρτηση και την υποταγή τους, εντείνει την συναισθηματική και φυσική απομόνωση, καταστρέφει τις οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις και επηρεάζει την ψυχική και σωματική υγεία...»⁹. Τα προβλήματα αυτά πολλαπλασιάζονται όταν μετά την απο-

φυλάκιση η γυναίκα έχει ν' αντιμετωπίσει τ' αδιέξοδα της εργασιακής απασχόλησης, της οικογένειας και των υλικών όρων διαβίωσης, φέροντας επιπλέον δυσβάσταχτα και το στίγμα της φυλακής.

Κλείνοντας το θέμα της αντιμετώπισης της γυναίκας - δράστη από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, πρέπει να επισημανθεί ότι δεν αποτελεί αίτιμα η ισότητα της μεταχείρισης ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα δράστη. Το πρόβλημα εντοπίζεται στα διπλά κριτήρια αξιολόγησης της συμπεριφοράς ευρύτερα και της εγκληματικής συμπεριφοράς πιο συγκεκριμένα καθώς και στις αντιλήψεις, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα για τη θέση της γυναίκας, που υιοθετούνται από τα όργανα άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και επηρεάζουν τις πρακτικές τους.

Η γυναίκα ως θύμα

Η θυματοποίηση της γυναίκας είναι πολύμορφο και πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο. Επειδή είναι πρακτικά αδύνατο να εξετάσουμε τις ποικίλες εκφάνσεις της θυματοποίησης της γυναίκας, θα περιορισθούμε στην απλή αναφορά μερικών μορφών θυματοποίησης, όπως είναι ο βιασμός, η σεξουαλική παραβίαση, η πορνεία, η πορνογραφία και η κακοποίηση της συζύγου.

Α' Βιασμός

Όπως συχνά παρατηρείται, σ' όλες σχεδόν τις μορφές της γυναικείας θυματοποίησης, υπάρχει ένας μεγάλος σκοτεινός αριθμός. Ενώ, μέσα από ευρείες θυματολογικές έρευνες διαπιστώνουμε ότι η γυναίκα θυματοποιείται σ' ένα μεγάλο ποσοστό, εντούτοις πολύ λίγες περιπτώσεις καταγγέλλονται και πολύ λιγότερες εξιχνιάζονται. Ειδικότερα σε ότι αφορά το έγκλημα του βιασμού, ο σκοτεινός αριθμός ανέρχεται στο 90%. Η επικράτηση ενός αριθμού μυθοπλασιών και οι πρακτικές των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, συμβάλλουν σε υψηλό βαθμό στη διαμόρφωση αυτού του μεγάλου σκοτεινού αριθμού. Ο βιασμός «είναι το μόνο έγκλημα στον κόσμο όπου το θύμα θεωρείται πιο στιγματισμένο και ατιμασμένο από το δράστη»¹⁰. Θεωρούμε σκόπιμο να επισημάνουμε μερικούς από τους μύθους που επικρατούν για το βιασμό, λόγω της ιδιαίτερης βαρύτητας που έχουν τόσο γιατί εκφράζουν και αντανάκλουν τις πατριαρχικές κοινωνικές δομές και όσο γιατί στηρίζουν την «ιδεολογία» του βιασμού.

— Ο βιασμός είναι ένα σπάνιο φαινόμενο και δεν είναι ενδεχόμενο να συμβεί, παρά μόνο αν η γυναίκα το θέλει.

Σχετικά με το πρώτο σκέλος, όλες σχεδόν οι θυματολογικές έρευνες δείχνουν ότι ο βιασμός δεν είναι καθόλου σπάνιο φαινόμενο, όμως σπάνια καταγγέλεται. Το δεύτερο σημείο συνδέεται με το μύθο του «προκλητικού θύματος». Τα ερίσματα αυτής της άποψης βρίσκονται στις θεωρίες για τη μαζοχιστική φύση της γυναίκας και την επιθυμία του βιαστή της. Οι διάφορες εκλογικεύσεις αυτής της άποψης συσχετίζονται με τους παράγοντες θυματοποίησης, όπως είναι για παράδειγμα το προκλητικό ντύσιμο της γυναίκας, το να κυκλοφορεί μόνη τη νύχτα κ.α.. Και σ' αυτό το σημείο, οι έρευνες αποδεικνύουν ότι θύματα βιασμού μπορεί να είναι οποιαδήποτε γυναίκα, οποιασδήποτε ηλικίας, κοινωνικής τάξης και εμφάνισης¹¹.

— Ο βιασμός είναι μια σεξουαλική πράξη που αποσκοπεί στην σεξουαλική ικανοποίηση του δράστη.

Η πράξη του βιασμού αποτελεί την κορυφαία εκδήλωση της ανισότητας των δύο φύλων καθώς και της άνιση κατανομής δύναμης και εξουσίας. Ο βιασμός αποτελεί μια «ψευδοσεξουαλική» πράξη¹². Ακόμα περισσότερο, δεν στοχεύει στην ικανοποίηση του άνδρα, αφού όπως δείχνουν οι σχετικές μελέτες το κίνητρο τις περισσότερες φορές ήταν ο θυμός, η επιθετικότητα, η επίδειξη δύναμης¹³ και η ταπείνωση του θύματος.

— Οι βιαστές είναι συνήθως ψυχοπαθολογικά άτομα.

Οι θυματολογικές έρευνες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια, καθώς και οι στατιστικές των καταδικασμένων για το έγκλημα του βιασμού, δείχνουν ότι οι βιαστές είναι συνήθως έγγαμοι με παιδιά, καλοί οικογενειάρχες, ήσυχoi και ευυπόλητοι πολίτες¹⁴. Βέβαια, δεν αποκλείεται να έχουν μια ιδιαίτερη ψυχολογία και διάφορες τραυματικές εμπειρίες, που να επηρεάζουν την συμπεριφορά τους. Όμως, το ποσοστό των βιαστών που έχουν ψυχοπαθολογικά προβλήματα, είναι πολύ μικρό στο σύνολο των βιαστών.

— Ο βιαστής είναι τις περισσότερες φορές άγνωστος στο θύμα.

Στις μισές περίπου περιπτώσεις βιασμών, οι δράστες είναι άτομα που προέρχονται από το στενό ή ευρύ οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του θύματος¹⁵. Το γεγονός αυτό, διασταυρώνεται με τα πορίσματα των αναδρομικών μελετών, που έχουν ως αντικείμενο την ποσοτική και ποιοτική φαινομενολογία της σεξουαλικής κακοποίησης των γυναικών (ενηλίκων και ανηλίκων). Ιδιαίτερα σε ότι αφορά τα ανήλικα κορίτσια, το ποσοστό της σεξουαλικής κακοποίησης, όταν ο δράστης προέρχεται από το οικογενειακό ή/και το στενό περιβάλλον, ανέρχεται στο 11-13% περίπου¹⁶.

Αντιμετώπιση θυμάτων βιασμού:

Με τη φανέρωση της πράξης του βιασμού αρχίζει να λειτουργεί μια μεθοδευμένη στιγματιστική διαδικασία από τους φορείς άσκησης του τυπικού και άτυπου κοινωνικού ελέγχου. Αυτή αντανakλάται στην αντιμετώπιση του θύματος σαν να ήταν ο ένοχος της πράξης (κυρίως μέσα από το μύθο της προκλητικής συμπεριφοράς του θύματος). Η ενοχοποίηση του θύματος είναι μια μορφή δευτερογενούς θυματοποίησης, η οποία διαπιστώνεται:

α) στη δυσπιστία που δείχνουν τόσο τα άτομα του οικογενειακού περιβάλλοντος όσο και οι φορείς της τυπικής κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο θύμα του βιασμού. Η δυσπιστία αυτή —προϊόν της έλλειψης ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης πάνω σε θέματα κακοποίησης των γυναικών— εξαρτάται από τη βαρύτητα της πράξης και την προέλευση του δράστη και από το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η πράξη (π.χ. βιασμοί πορνών)¹⁷.

β) στην εξαντλητική πορεία εξεύρεσης της αλήθειας και απόσπασης της μαρτυρίας του θύματος κατά τις φάσεις της ανάκρισης, της ιατροδικαστικής εξέτασης (όταν οι αρμόδιοι δεν είναι ευαισθητοποιημένοι με την ιδιαιτερότητα της μεταχείρισης θυμάτων βιασμού) και της δίκης, όταν αναβιώνεται τραγικά το γεγονός. Οι προκαταλήψεις τόσο των δικαστών όσο και των ενόρκων, σε συνδυασμό με το status του θύματος, είναι μερικοί από τους παράγοντες που επηρεάζουν την ετυμηγορία του δικαστηρίου.

γ) στην προβολή του θέματος από τον τύπο, κυρίως όταν ο τελευταίος στερείται κάθε δημοσιογραφικής δεοντολογίας και στιγματίζει το θύμα.

Η αναποτελεσματικότητα αυτή των οργάνων άσκησης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου συμβάλλει με μεγάλο βαθμό στην ύπαρξη του υψηλού σκοτεινού αριθμού και στη μείωση των καταγγελιών. Τέλος, ο φόβος του βιασμού που καλλιεργείται από την ανάπαραγωγή των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων και από τον τύπο, στοχεύει στη χειραγώγηση της γυναίκας και στον αυστηρότερο κοινωνικό έλεγχο της συμπεριφοράς της.

— Άλλες μορφές θυματοποίησης της γυναίκας και των ανηλικών κοριτσιών τόσο μέσα όσο και έξω από την οικογένεια, αναλύονται σε προηγούμενο άρθρο της εισηγήτριας στον Αγώνα της Γυναίκας, τεύχος 36.

Επίλογος:

Το πιο σημαντικό σημείο που επιβάλλεται κλείνοντας ν' αναφέρουμε, σχετι-

κά με το θέμα, είναι η συμβολή του φεμινισμού και του γυναικείου κινήματος στα εξής επίπεδα:

1. στη μελέτη των κοινωνικών προβλημάτων μέσα από την επιστημονική διερεύνηση και τεκμηρίωσή τους. Οι φεμινιστικές θεωρίες για πλήθος κοινωνιολογικών θεμάτων, αποτελούν ένα μεγάλο και σημαντικό κεφάλαιο στα πλαίσια της κοινωνιολογικής σκέψης.

2. στο θεσμικό επίπεδο με αλλαγές της νομοθεσίας, όπως για παράδειγμα είναι η αποποινικοποίηση της μοιχείας, της άμβλωσης και η αναγωγή του εγκλήματος του βιασμού σε έγκλημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας κ.α.

3. στο επίπεδο της διαδικασίας και της μεταχείρισης των γυναικών με εκδηλώσεις συμπαράστασης στο θύμα και αγώνες για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της γυναίκας.

Επιπλέον, η βαθμιαία αλλαγή της θέσης της γυναίκας και η εισχώρησή της σε θέσεις του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, επηρέασε θετικά τις αλλαγές που προαναφέρθηκαν.

Τέλος, δεν θα πρέπει ποτέ να ξεχνάμε, πως, παλεύοντας για τα δικαιώματα της γυναίκας παλεύουμε ευρύτερα για τα δικαιώματα του ανθρώπου, είτε είναι άνδρας, είτε γυναίκα, είτε παιδί.

Σημειώσεις - Παραπομπές

1. Pollak, O. The criminality of women. New York: A.S. Barnes (1961).
2. Reiss, A. The Police and the Public. New Haven: Yale University Press (1971).
3. Morris, A. Women, Crime and Criminal Justice Basil Blackwell.
4. Δασκαλάκης Η. Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης, Εκδ. Σάκουλα, (1985).
- 5, 6. Βλ. παραπ. 3, σελ. 83-85.
7. Edwards, S. Women on Trial. Manchester University Press (1984).
- 8, 9. Βλ. παρ. σημ. 3.
10. Βλ. σχετικά Μαραγκοπούλου-Γιωτοπούλου Αλ. «Βιασμός: Η φεμινιστική άποψη ενός εγκλήματος» Τα Νέα.
11. Amir, M. Patterns in Forcible Rape, Chicago University Press, (1971).
- 12, 13, 14, 15. Βλ. σχετικά Τσαλκώλου Φ. Μυθολογίες βίας και καταστολής, Εκδ. Παπαζήση, (1989), και Σεξουαλικός Καταναγκασμός: Η ακύρωση του γυναικείου λόγου, Δίλη, 2, (1987).
16. Finkelhor, D. Sexually victimized children, New York The Free Press (1980).
17. Αρτινοπούλου, Β. Η προβληματική του αιτιολογικού συσχετισμού ανάμεσα σε μορφές παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και εμπειρίες παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, (υπό δημοσίευση στον τιμητικό τόμο Η. Δασκαλάκη), 1990.